

JACEK KOSONOĞA

SYSTEM NIEIZOALCYJNYCH ŚRODKÓW ZAPOBIEGAWCZYCH

I. Zagadnienie wolnościowej alternatywy dla tymczasowego aresztowania w polskim postępowaniu karnym stanowi stale aktualny i ważny problem badawczy. Wynika to m.in. z faktu, że liczba tymczasowych aresztowań ciągle pozostaje bardzo istotną zmienną składającą się na i tak wysoki współczynnik prizonizacji w Polsce. Co więcej, kwestia pozbawienia wolności to problem ważki nie tylko z punktu widzenia pozycji procesowej oskarżonego, ale również interesujący w perspektywie szeroko rozumianych praw i wolności obywatelskich oraz ich ochrony w procesie karnym.

Równie istotne jest poszukiwanie optymalnych rozwiązań legislacyjnych w zakresie środków zapobiegawczych, to znaczy takich, które z jednej strony zapewnią prawidłowy tok postępowania, z drugiej natomiast uczynią to w sposób najmniej dolegliwy dla oskarżonego.

Wprawdzie zagadnienie nieizolacyjnych środków zapobiegawczych coraz częściej pojawia się jako przedmiot prac legislacyjnych, to jednak wydaje się, że proces kształtowania ich katalogu nie został ostatecznie zakończony. I nie chodzi tylko o wprowadzanie nowych środków, ale weryfikację istniejących już rozwiązań normatywnych. Ponadto w aktualnym systemie środków zapobiegawczych zachodzą pewne niekonsekwencje; istnieją również środki, których przydatność procesowa może budzić wątpliwości.

Kwerenda bibliograficzna prowadzi przy tym do wniosku, że pomimo swojej teoretycznej złożoności i znaczenia praktycznego problematyka nieizolacyjnych środków zapobiegawczych jest podejmowana w doktrynie procesu karnego raczej sporadycznie¹, stąd też każde, nawet przyczynkarskie, odniesienie się do tego tematu uznać należy za wskazane.

---

¹ Zob. m.in. A. Blusiewicz, *Poręczenie majątkowe na tle innych środków zapobiegawczych w kodeksie postępowania karnego z 6 czerwca 1997 r.*, [w:] T. Nowak (red.), *Nowe prawo karne procesowe. Zagadnienia wybrane. Księga ku czci Prof. Wiesława Daszkiewicza*, Poznań 1999, s. 193–205; T. Dudek, *Czy poręczenie majątkowe jest w stanie zabezpieczyć prawidłowy tok postępowania?*, „Prok. i Pr.” 2012, Nr 9, s. 149–175; K. Eichstaed, *Przedmiot poręczenia majątkowego*, PS 2008, Nr 2, s. 69–73; D. Tarnowska, *Poręczenie majątkowe jako środek zapobiegawczy w polskim procesie karnym*, Toruń 2002; K. Dudka, *Środki zapo-*

W tak krótkim z założenia opracowaniu nie sposób oczywiście odnieść się do wszystkich kwestii rysujących się na tle zasygnalizowanej problematyki, dlatego też ma ono charakter jedynie sygnalizacyjny i uogólniający.

II. W pierwszej kolejności zdecydowanie aprobująco należy ocenić wyraźnie już zarysowaną tendencję stałego poszerzania katalogu nieizolacyjnych środków zapobiegawczych. Wystarczy wspomnieć, że w k.p.k. z 1928 r. obok tymczasowego aresztowania występowały jedynie kaucja, poręczenie oraz zakaz wydalania się i dozór Policji, wójta lub sołtysa, albo innej władzy, która tego się podejmie, przy czym kaucja i poręczenie stanowiły jedynie alternatywę dla tymczasowego aresztowania i jako takie nie miały bytu samodzielnego (art. 164–187 k.p.k. z 1928 r.).

Kodeks postępowania karnego z 1969 r. w ramach środków zapobiegawczych przewidywał obok tymczasowego aresztowania (art. 217 i n. d.k.p.k.), poręczenia majątkowego (art. 226 i n. d.k.p.k.) i dozoru Policji lub przełożonego wojskowego (art. 235 d.k.p.k.) także poręczenie społeczne (art. 231 d.k.p.k.) oraz poręczenie osoby godnej zaufania (art. 232 d.k.p.k.). Nowelą z dnia 29 czerwca 1995 r.² wprowadzono dodatkowo zakaz opuszczania kraju (art. 235a d.k.p.k.).

W aktualnym stanie prawnym katalog środków występujący w k.p.k. z 1969 r., uzupełniono ograniczeniami swobody oskarżonego wymienionymi łącznie w art. 276 k.p.k. Są to w istocie cztery odrębne rodzajowo nieizolacyjne środki zapobiegawcze w postaci:

- zawieszenia oskarżonego w czynnościach służbowych,
- zawieszenia oskarżonego w wykonywaniu zawodu,
- nakazu powstrzymania się od określonej działalności, oraz
- nakazu powstrzymania się od prowadzenia określonego rodzaju pojazdów.

---

biegawcze stosowane wobec sprawców przemocy w rodzinie, WPP 2006, Nr 2, s. 44–48; teŹże, *Praktyczne problemy zaliczania nieizolacyjnych środków zapobiegawczych na poczet środków karnych*, [w:] A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, Lublin 2011, s. 833–841; teŹże, *Wybrane problemy stosowania nieizolacyjnych środków zapobiegawczych*, [w:] T. Bojarski, A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, K. Nazar-Gutowska, J. Piórkowska-Flieger, D. Firkowski (red.), *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego*, Lublin 2011, s. 159–169; R.A. Stefański, *Warunkowy dozór Policji – nowy środek zapobiegawczy*, PiP 2006, Nr 6, s. 31–44; teŹże, *Środek zapobiegawczy nakazu opuszczenia lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym*, WPP 2010, Nr 3, s. 77–89; teŹże, *Obowiązki w ramach dozoru Policji*, [w:] A. Przyborowska-Klimczak, A. Taracha (red.), *Iudicium et Scientia. Księga Jubileuszowa Prof. R. Kmiecika*, Warszawa 2011, s. 315–332; F. Prusak, *Nakaz powstrzymania się od określonej działalności zawodowej jako nieizolacyjny środek zapobiegawczy*, GS 2005, Nr 10, s. 4–7; M. Źbikowska, *Warunkowy dozór policji*, „Prok. i Pr.” 2011, Nr 7–8, s. 19–33; J. Kosonoga, *Dozór Policji jako środek zapobiegawczy w polskim procesie karnym*, Warszawa 2008.

² Ustawa z dnia 29 czerwca 1995 r. o zmianie Kodeksu postępowania karnego, ustawy o ustroju sądów wojskowych, ustawy o opłatach w sprawach karnych i ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. Nr 89 poz. 443).

Na skutek dalszych nowelizacji wprowadzono tzw. warunkowy dozór Policji³ oraz nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym (art. 275 a k.p.k.)⁴.

Oznacza to, że obecnie organ procesowy dysponuje rozbudowanym katalogiem dwunastu nieizolacyjnych środków zapobiegawczych, co w sposób oczywisty uelastycznia jego możliwości orzecznicze.

Nie ulega przy tym wątpliwości, że tymczasowe aresztowanie – jako środek najbardziej dolegliwy, stosowany wobec osoby, której wina nie została jeszcze udowodniona prawomocnym wyrokiem sądowym – należy stosować *ultima ratio*, w taki sposób, aby jego uciążliwość nie wykraczała poza faktyczne potrzeby procesowe. Z dyspozycji art. 257 § 1 k.p.k. wprost zresztą wynika, że środka izolacyjnego nie stosuje się jeżeli nie jest to niezbędne⁵.

Poza sporem pozostaje również twierdzenie, że im bardziej rozbudowany system nieizolacyjnych środków zapobiegawczych, tym większe możliwości zabezpieczenia prawidłowego toku procesu bez konieczności izolowania oskarżonego. Zwłaszcza, jeżeli weźmie się pod uwagę, że w ramach potrzeb procesowych, środki te można w zasadzie dowolnie konfigurować i kumulować.

Istnienie zatem możliwie szerokiego systemu środków wolnościowych jest podstawowym gwarantem stworzenia efektywnej alternatywy dla tymczasowego aresztowania. Taka ilościowa ocena samego katalogu nieizolacyjnych środków zapobiegawczych z pewnością wypada korzystnie.

III. Tak jak pozytywnie należy odnieść się do samej idei poszerzania katalogu środków wolnościowych, tak zgoła odmiennie wypada już ocena rozwiązań szczegółowych. Dotyczy to chociażby dwóch nowo wprowadzonych środków zapobiegawczych w postaci warunkowego dozoru Policji oraz nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym.

Istota obu środków jest bardzo zbliżona. W pierwszym przypadku jeżeli zachodzą przesłanki zastosowania tymczasowego aresztowania wobec oskarżonego o przestępstwo popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej na szkodę osoby najbliższej albo innej osoby zamieszkującej wspólnie ze sprawcą, zamiast tymczasowego aresztowania można zastosować dozór, pod warunkiem że

³ Początkowo warunkowy dozór Policji usytuowano niefortunnie w ustawie szczególnej, poza kodeksem postępowania karnego. Ostatecznie jednak został on wprowadzony do kodeksu ustawą z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 20 poz. 1589), szerzej zob. R.A. Stefański, *Warunkowy dozór Policji – nowy środek zapobiegawczy...*, s. 31 i n.; J. Kosonoga, *Warunkowy dozór Policji*, [w:] J. Jakubowska-Hara, C. Nowak, J. Skupiński (red.), *Reforma prawa karnego. Propozycje i komentarze. Księga pamiątkowa Profesor Barbary Kunickiej-Michalskiej*, Warszawa 2008, s. 351 i n.

⁴ Ustawa z dnia 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 125 poz. 842).

⁵ Szerzej zob. J. Kosonoga, *Dyrektywa adaptacji środka zapobiegawczego do sytuacji procesowej*, „Prok. i Pr.” 2003, nr 12, s. 64–72.

oskarżony w wyznaczonym terminie opuści lokal zajmowany wspólnie z pokrzywdzonym oraz określi miejsce swojego pobytu (art. 275 § 3 k.p.k.).

Z kolei drugi środek – nakazu opuszczenia lokalu – jest stosowany, w razie zarzutu popełnienia przestępstwa z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej, jeżeli zachodzi uzasadniona obawa, że oskarżony ponownie popełni przestępstwo z użyciem przemocy wobec tej osoby, zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa groził (art. 275 a § 1 k.p.k.).

W obu przypadkach chodzi o zobowiązanie oskarżonego do opuszczenia lokalu a zastosowanie środka uzależnia się od popełnienia przestępstwa z użyciem przemocy. Oznacza to, że w katalogu środków zapobiegawczych funkcjonują dwa środki o zbliżonym zakresie przedmiotowym i podobnych przesłankach stosowania. Jest to wątpliwe z systemowego punktu widzenia. Środki zapobiegawcze muszą tworzyć spójną całość, a wynikające z nich obowiązki nakładane na oskarżonego nie powinny się krzyżować. Co więcej przepisy dotyczące warunkowego dozoru Policji funkcjonowały już w momencie uchwalania nakazu opuszczenia lokalu. Wydaje się więc, że ten sam efekt w postaci odizolowania sprawcy od ofiary, w razie ich wspólnego zamieszkiwania, można było uzyskać modyfikując przesłanki stosowania warunkowego dozoru Policji, na co zresztą zwracano uwagę w toku procesu legislacyjnego akcentując potrzebę wprowadzenia nakazu opuszczenia lokalu bezpośrednio do treści art. 275 k.p.k.⁶ Słusznie w związku z tym kwestionuje się w doktrynie zasadność wprowadzenia nakazu opuszczenia lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, jako odrębnego środka zapobiegawczego⁷.

Nie oznacza to jednak kwestionowania zasadności istnienia w katalogu środków zapobiegawczych przepisów umożliwiających odseparowanie sprawcy od pokrzywdzonego w sytuacji wspólnego zamieszkiwania. Nie ulega wątpliwości, że przemoc domowa stanowi bardzo ważki i niepokojący problem społeczny⁸, a sytuacja procesowa pokrzywdzonego wymaga w takich sprawach szczególnych gwarancji. W orzecznictwie trafnie zwraca się uwagę, że w sprawach z zakresu prawnokarnej ochrony rodziny – ze względu na ich swoisty charakter – istotnego znaczenia nabiera zagadnienie sprawności postępowania karnego, w toku którego organy procesowe powinny ze szczególną troską dbać o wydobywanie wszystkich elementów mogących oddziaływać wychowawczo i zapobiegawczo⁹. Zapewnienie ofierze bezpieczeństwa we własnym domu jest również ekspoz-

⁶ Szerzej zob. J. Kosonoga, *Nakaz opuszczenia lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym jako środek zapobiegawczy (art. 275 a k.p.k.)*, [w:] T. Grzegorzczak (red.), *Funkcje procesu karnego. Księga jubileuszowa Profesora Janusza Tylmana*, Warszawa 2011, s. 229 i n.

⁷ R.A. Stefański, *Środek zapobiegawczy nakazu opuszczenia lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym*, WPP 2010, nr 3, s. 89.

⁸ Zob. szerzej M. Płatek, *Kulturowe i prawne aspekty zwalczania i zapobiegania przestępstwom przemocy w rodzinie*, [w:] B. Bieńkowska, D. Szafranski, *Problemy prawa polskiego i obcego w ujęciu historycznym, praktycznym i teoretycznym*, Warszawa 2009, s. 188 i n.

⁹ Uchw. SN z dnia 9 czerwca 1976 r., VI KZP 13/75, OSNKW 1976, nr 7–8, poz. 86.

nowane w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w którym podnosi się, że doprowadzenie do sytuacji, gdy osoby pokrzywdzone przemocą w rodzinie zostały zmuszone do opuszczenia domu i szukania bezpiecznego schronienia gdzie indziej, oznacza niedopełnienie przez państwo pozytywnych obowiązków w zakresie zapewnienia ochrony ofiarom przemocy i tym samym naruszenie art. 3 Konwencji¹⁰.

IV. Pewne wątpliwości może nasuwać także przydatność procesowa niektórych z obowiązujących środków zapobiegawczych. Dotyczy to przede wszystkim ograniczeń wynikających z art. 276 k.p.k. a zwłaszcza nakazu powstrzymania się od określonej działalności oraz nakazu powstrzymania się od prowadzenia określonego rodzaju pojazdów.

Pierwszy z nich razi brakiem niezbędnej – w przypadku środków przymusu – precyzji i określoności. Adresat normy powinien być zorientowany co do jej zakresu, tymczasem ustawodawca nie sprecyzował dokładnie o jaki zakres działalności chodzi co – na gruncie wykładni językowej – pozostawia właściwie nieograniczone możliwości interpretacyjne.

W praktyce będzie to najczęściej ograniczenie w prowadzeniu działalności gospodarczej, ale równie dobrze dotyczyć to może działalności artystycznej, charytatywnej, edukacyjnej, czy opiekuńczej. W zasadzie, przy założeniu, że spełnione są przesłanki zastosowania środka zapobiegawczego, można ograniczyć w ten sposób każdy rodzaj aktywności oskarżonego ingerując w ten sposób w inne istotne wartości w tym np. – jak odnotowano w praktyce – w autonomię uczelni wyższej¹¹. Brak ustawowej precyzji w sposobie sformułowania zakresu omawianego środka jest zdecydowanie jego wadą i stwarza niebezpieczeństwo zbyt szerokiej jego interpretacji.

Jeżeli chodzi o nakaz powstrzymania się od prowadzenia pojazdów, zastrzeżenia mają inną naturę. Przypomnieć należy, że środki zapobiegawcze stosuje się w celu zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania (art. 249 § 1 k.p.k.), a wyjątkowo także w celu zapobiegnięcia popełnieniu nowego ciężkiego przestępstwa, z tym, że jest to możliwe jedynie wówczas, gdy istnieje obawa, że oskarżony, któremu zarzucono popełnienie zbrodni lub umyślnego występku popełni przestępstwo przeciwko życiu, zdrowiu lub bezpieczeństwu powszechnemu, zwłaszcza, gdy popełnieniem takiego przestępstwa groził (art. 258 § 3 k.p.k.). Powstaje w związku z tym pytanie, czy nakaz powstrzymania się od prowadzenia pojazdów w rzeczywistości może służyć tym celom.

Wydaje się, że środek ten ma niewiele wspólnego z funkcją procesową. Trudno bowiem wyobrazić sobie, że powstrzymanie się od prowadzenia pojazdów ma

¹⁰ Wyrok z dnia 15 września 2009 w sprawie E.S. i inni przeciwko Słowacji, sygn. 8227/04.

¹¹ Zob. F. Prusak, *Nakaz powstrzymania się od określonej działalności jako nieizolacyjny środek zapobiegawczy*, GS 2005, nr 10, s. 4 i n.

służyć potrzebie zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania. Nie bardzo klarowna jest zależność pomiędzy nieprowadzeniem np. pojazdu mechanicznego a ukrywaniem się, czy też wpływaniem na zeznania świadka lub wyjaśnienia współoskarżonego. Nie wydaje się również, aby środek ten mógł służyć potrzebom prewencyjnym. Pomijając samą zasadność prewencyjnego oddziaływania środków zapobiegawczych¹², nakaz powstrzymania się od prowadzenia pojazdów mógłby działać prewencyjnie w przypadku przestępstw przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, tymczasem art. 258 § 3 k.p.k. wyłącza taką możliwość.

Z powyższego wynika, że przydatność procesowa i znaczenie praktyczne tego środka są znikome. Potwierdzają to zresztą statystyki, które wskazują, że nakaz powstrzymania się od prowadzenia pojazdów jest stosowany sporadycznie, na poziomie ok. 1% ogółu stosowanych środków zapobiegawczych¹³.

V. W katalogu obowiązujących środków zapobiegawczych uwagę zwraca również zakaz opuszczenia kraju. Wydawać by się mogło, że po przystąpieniu Polski do układu z Schengen i zniesieniu kontroli granicznych środek ten stał się bezprzedmiotowy. Tak jednak nie jest. Po pierwsze brak kontroli granicznej nie jest równoznaczny z wolnością opuszczenia kraju przez oskarżonego wbrew ciężącemu na nim zakazowi. Po drugie naruszenie tego zakazu zawsze może powodować ujemne skutki dla oskarżonego i to zarówno w postaci zamiany stosowanego środka na surowszy, jak i konieczności zastosowania i poszukiwania go za pośrednictwem ENA połączonego z zastosowaniem tymczasowego aresztowania. Postulaty skreślenia tego środka są w związku z tym zbyt daleko idące¹⁴.

---

¹² Szerzej na ten temat zob. np. P. Kruszyński, *Podstawy tymczasowego aresztowania – de lege lata i de lege ferenda*, [w:] *Węzłowe zagadnienia procedury karnej, księga ku czci Profesora Andrzeja Murzynowskiego*, SI 1997, nr 33 s. 159 i n.; D. Dudek, *Konstytucyjna wolność człowieka a tymczasowe aresztowanie*, Lublin 2000, s. 327; L.K. Paprzycki, *Przesłanki procesowego zatrzymania i tymczasowego aresztowania w kodeksie postępowania karnego z 1969 r. i w projekcie kodeksu postępowania karnego*, [w:] S. Waltoś (red.), *Problemy kodyfikacji prawa karnego, Księga ku czci Profesora Mariana Cieślaka*, Kraków 1993, s. 448 i n.; D. Tarnowska, *Pozaprocusowa funkcja środków zapobiegawczych*, „Prok. i Pr.” 2002, Nr 11, s. 71 i n.; A. Murzynowski, *Węzłowe problemy tymczasowego aresztowania w świetle przepisów nowego Kodeksu postępowania karnego*, [w:] *Nowa kodyfikacja karna. Kodeks postępowania karnego. Zagadnienia węzłowe*, Warszawa 1997, s. 89 i n.; J. Kosonoga, *Funkcje środków zapobiegawczych*, WPP 2005, Nr 4, s. 111 i n.

¹³ Zob. P. Wiliński, J. Izydorczyk, D.S. Swenson, D. Raczkiewicz, Ł. Lewandowski, M. Wasylczuk, M. Gilewicz, *Stosowanie tymczasowego aresztowania w Polsce analiza i rekomendacje*, Lublin–Warszawa–Poznań, 2008, s. 75 i n.; J. Kosonoga, *Tymczasowe aresztowanie i jego wolnościowa alternatywa w postępowaniu karnym (na tle wybranych danych statystycznych)*, [w:] A. Błachnio-Parzych, J. Jakubowska-Hara, J. Kosonoga, H. Kuczyńska, B. Kunicka-Michalska, C. Nowak, J. Skupiński, *Alternatywy pozbawienia wolności w polskiej polityce karniej*, Warszawa 2009, s. 266 i n.

¹⁴ Zob. post. SA w Katowicach z 2.4.2008 r., II AKZ 238/08, KZS 2008, Nr 7–8, poz. 10; szerzej zob. M. Gajownik, *Zakaz opuszczania kraju po wejściu Polski do strefy Schengen*, „Prok. i Pr.” 2011, Nr 1, s. 117–130; P. Brzeziński, *Zakaz opuszczania kraju*, WPP 2008, Nr 4, s. 107–119; M. Czajkowski, *Swoboda przemieszczania się, wyboru miejsca zamieszkania i pobytu w prawie Unii Europejskiej. Omówienie wybranych unormowań*, RPEiS 2006, Nr 4, s. 45–57.

VI. Wspomniana swoboda przemieszczania się w ramach Unii Europejskiej nie pozostaje jednak bez znaczenia w kontekście stosowania i wykonywania środków zapobiegawczych. Generalnie bowiem sytuacja procesowa oskarżonego obcokrajowca w przypadku potrzeby stosowania środka zapobiegawczego jest zazwyczaj trudniejsza niż sytuacja mieszkańca kraju, w którym toczy się postępowanie, chociażby z uwagi na ocenę stopnia prawdopodobieństwa jego ucieczki lub ukrywania się (art. 258 § 1 pkt 1 k.p.k.; art. 277 § 1 k.p.k.). Niejednokrotnie w stosunku do takich osób stosowano tymczasowe aresztowanie albowiem nie było możliwości alternatywnego zabezpieczenia prawidłowego toku procesu poprzez wykonywanie środka wolnościowego w kraju zamieszkania oskarżonego.

Rozwiązanie tego problemu nastąpiło w wyniku implementacji decyzji ramowej Rady z dnia 23 października 2009 r., 2009/829¹⁵ i wprowadzeniu do kodeksu postępowania dodatkowych rozdziałów 65 c k.p.k. i 65 d k.p.k. W skrócie mówiąc przepisy te pozwalają na wystąpienie przez polskiego prokuratora lub polski sąd do właściwego sądu lub innego organu państwa członkowskiego Unii Europejskiej o wykonanie środka zapobiegawczego w postaci: poręczenia osoby godnej zaufania, dozoru Policji, warunkowego dozoru Policji, nakazu opuszczenia lokalu oraz ograniczeń z art. 276 k.p.k. Możliwe jest zatem zastosowanie środka wolnościowego w Polsce i jego wykonanie w miejscu pobytu oskarżonego. Daje to zdecydowanie większe możliwości orzecznicze polskim organom procesowym w zakresie stosowania środków wolnościowych wobec obywateli Unii Europejskiej. Jest to rozwiązanie trafne, długo oczekiwane i po prostu niezbędne w realiach współczesnego procesu karnego¹⁶.

VII. Najlepsze nawet rozwiązania legislacyjne nie mogą oczywiście spełniać swoich funkcji jeżeli będą niewłaściwie stosowane. Praktyka wymiaru sprawiedliwości, a przede wszystkim organów ścigania w zakresie stosowania środków zapobiegawczych, niestety cały czas pozostawia wiele do życzenia.

Wśród wielu błędów, które odnotowano w badaniach aktowych na plan pierwszy wysuwają się takie uchybienia jak:

- nienależyte uzasadnienie decyzji procesowej, w tym przede wszystkim niewskazanie podstaw prawnych środka i lakoniczne argumentowanie zasadności jego zastosowania;
- brak współpracy pomiędzy organami procesowymi a organami wykonującymi środki zapobiegawcze (co uwidacznia się przede wszystkim w przypadku dozoru Policji);

---

¹⁵ Decyzja ramowa Rady 2009/829/WSiSW z dnia 23 października 2009 r. w sprawie stosowania przez państwa członkowskie UE zasady wzajemnego uznawania decyzji w sprawie środków nadzoru stanowiących alternatywę dla tymczasowego aresztowania (Dz.Urz. UE L 328 z 2009 r., s. 42).

¹⁶ Szerzej zob. S. Buczma, R. Kierzyńska, *Zapobieganie konfliktom jurysdykcyjnym i wzajemne uznawanie nieizolacyjnych środków zapobiegawczych – uwagi do nowelizacji kodeksu postępowania karnego z 31.08.2012 r.*, EPS 2013, nr 1, s. 26 i n.

- marginalne stosowanie środków wymagających dodatkowych czynności procesowych (związanych np. z poręczeniami osobowymi) i poprzestawanie najczęściej na dozorze Policji;
- nieadekwatność środka zapobiegawczego do sytuacji procesowej;
- nierespektowanie art. 253 k.p.k. i wynikającego z niego wymogu stałego kontrolowania zasadności utrzymywania środka zapobiegawczego¹⁷.

Skrajnym uchybieniem, które odnotowano w praktyce było utrzymywanie środka zapobiegawczego (konkretnie dozoru Policji i zakazu opuszczania kraju) pomimo prawomocnego umorzenia postępowania przygotowawczego¹⁸.

VIII. Nie wymaga przy tym szerszego uzasadniania, że wolnościowe środki zapobiegawcze, pomimo, że nie powodują izolacji oskarżonego, w sposób istotny ingerują w jego sferę praw i wolności, w tym również i takich, które są gwarantowane przepisami Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Nic więc dziwnego, że sprawy o naruszenie przez Polskę wymogów konwencyjnych w związku ze stosowaniem tego rodzaju środków przymusu coraz częściej trafiają na wokandę Trybunału strasburskiego.

Znamienny jest tu chociażby wyrok Trybunału w sprawie Zmarzlak przeciwko Polsce, w którym stwierdzono naruszenie art. 8 Konwencji gwarantującego poszanowanie życia prywatnego. W postępowaniu prowadzonym przeciwko skarżącemu dozór Policji stosowano przez 12 lat, a przez okres 6 lat nie dokonano żadnej czynności procesowej¹⁹. Z kolei w sprawie A.E. przeciwko Polsce środek zapobiegawczy w postaci zakazu opuszczania kraju stosowano przez okres 8 lat i w konsekwencji – w ocenie Trybunału – nadmiernie ograniczono swobodę przemieszczania się gwarantowaną skarżącemu przez art. 2 ust. 2 protokołu nr 4 Konwencji²⁰.

Powyższe przykłady z praktyki dowodzą, że środki wolnościowe, zapewne przez to, że nie są tak dolegliwe jak tymczasowe aresztowanie, niejednokrotnie są traktowane jako procesowa konieczność. Stosuje się je bezrefleksyjnie, w odezwaniu od podstaw, stwarzając niejednokrotnie dolegliwość niewspółmierną do potrzeb procesowych, nie kontrolując przy tym potrzeby ich utrzymywania.

Nie trzeba przekonywać, że tego rodzaju praktyka jest delikatnie mówiąc wadliwa. Wypacza ona istotę środków zapobiegawczych i powoduje, że pełnią one funkcje prewencyjne lub wręcz represyjne, odbiegając tym samym zasadniczo od procesowej potrzeby zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania²¹.

¹⁷ K. Dudka, *Wybrane problemy stosowania...*, s. 159 i n.; tejsze, *Praktyczne problemy zaliczania...*, s. 833 i n.; zob. również J. Kosonoga, *Dozór Policji jako środek zapobiegawczy w polskim procesie karnym*, Warszawa 2008.

¹⁸ K. Dudka, *Wybrane problemy stosowania...*, s. 168; J. Kosonoga, *Dozór Policji...*, s. 331.

¹⁹ Wyrok z dnia 15 stycznia 2008 r. Zmarzlak przeciwko Polsce, skarga nr 37522/02.

²⁰ Wyrok z dnia 31 marca 2009 r. A.E. przeciwko Polsce, skarga nr 14480/04.

²¹ Szerzej zob. J. Kosonoga, *Glosa do wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 31 marca 2009 r. A.E. przeciwko Polsce, skarga nr 14480/04*, „Ius Novum” 2012, nr 3, s. 188 i n.

IX. Podsumowując można stwierdzić, że aktualny system nieizolacyjnych środków zapobiegawczych ma swoje zdecydowane atuty, jak również nie jest pozbawiony wad.

Jak już wspomniano, pozytywnie należy ocenić samo zwiększenie liczby środków wolnościowych i wszelkie inicjatywy w tym zakresie, jak chociażby te dotyczące aresztu domowego²²; do pomyslenia są z pewnością także inne rozwiązania.

Na zmniejszenie ogólnej liczby tymczasowych aresztowań zapewne korzystnie wpłynie stworzenie możliwości wykonywania środków wolnościowych w innym kraju Unii Europejskiej. Na ocenę zasadności tego twierdzenia trzeba będzie jednak poczekać, albowiem przepisy te obowiązują zaledwie kilka miesięcy.

Ponownego przemyślenia i być może korekty legislacyjnej wymagają natomiast takie środki jak nakaz powstrzymania się od określonej działalności oraz nakaz powstrzymania się od prowadzenia pojazdów. Interwencji legislacyjnej wymaga również wzajemna relacja pomiędzy nakazem opuszczenia lokalu a tzw. warunkowym dozorem Policji.

Jakkolwiek trudno formułować kategoryczne wnioski na podstawie niereprezentatywnych badań empirycznych, niemniej jednoznacznie wynika z nich, że praktyka stosowania środków nieizolacyjnych pozostawia wiele do życzenia i powinna ulec zmianie.

SYSTEM NIEIZOLACYJNYCH ŚRODKÓW ZAPOBIEGAWCZYCH

Streszczenie

W opracowaniu odniesiono się do głównych kierunków zmian legislacyjnych w zakresie systemu nieizolacyjnych środków zapobiegawczych. Pozytywnie oceniono wyraźnie ukształtowaną już tendencję do poszerzania katalogu tego rodzaju środków, które stanowią coraz skuteczniejszą alternatywę dla pozbawienia wolności oskarżonego. Za dyskusyjną uznano natomiast przydatność procesową niektórych środków, jak również ich aktualną konstrukcję normatywną. Zwrócono także uwagę na orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka związane ze stosowaniem wolnościowych środków zapobiegawczych.

---

²² Zob. J. Kosonoga, *Areszt domowy jako nowy środek zapobiegawczy w świetle projektowanych zmian legislacyjnych*, „Ius Novum” 2010, nr 2, s. 116 i n.; zob. również D. Raczkiwicz [w:] P. Wiliński, J. Izydorczyk, D.S. Swenson, D. Raczkiwicz, Ł. Lewandowski, M. Wasylczuk, M. Gilewicz, *Stosowanie tymczasowego aresztowania w Polsce...*, s. 58.

SYSTEM OF NON-DETENTION PRE-TRIAL SUPERVISION MEASURES

Summary

The article discusses the main trends in legislative changes in the non-detention pre-trial supervision measures. It expresses a positive opinion about a clearly developed tendency to broaden the catalogue of those measures, which are an efficient alternative to the remand of the accused. However, the usefulness of some measures for the proceeding and their present normative construction are thought to be controversial. The article also draws attention to the rulings of the European Court of Human Rights in regard to the use of the non-detention pre-trial supervision measures.

LE SYSTÈME DES MOYENS PRÉVENTIFS SANS ISOLATION

Résumé

L'article présente les principaux indicateurs des changements législatifs dans le cadre du système des moyens préventifs sans isolation. On apprécie beaucoup cette tendance déjà bien formée pour l'élargissement du catalogue de tous ces moyens qui constituent une alternative de plus en plus efficace pour priver la liberté de l'accusé. Pourtant on a traité comme discutable l'utilité du procès de certains moyens ainsi que leur actuelle construction normative. On a attiré aussi l'attention sur la jurisprudence du Tribunal européen du Droit de l'Homme vu l'application des moyens préventives de liberté.

СИСТЕМА НЕ СВЯЗАННЫХ С ЛИШЕНИЕМ СВОБОДЫ ПРЕВЕНТИВНЫХ МЕР

Резюме

В исследовании представлена ссылка на основные направления законодательных изменений в области системы не связанных с лишением свободы превентивных мер. Положительно оценивается уже чётко сформировавшаяся тенденция к расширению каталога этого вида мер, которые становятся всё более эффективной альтернативой для лишения свободы обвиняемого. В то же время процессуальная полезность некоторых мер, а также их действующая нормативная структура признаны автором дискуссионными. Обращено внимание на судебную практику Европейского суда по правам человека, связанную с применением превентивных мер, не предусматривающих лишения свободы.